

Podem parlar d'una possible quarta onada de creació de nous estats en el context de les democràcies occidentals?

Carles Boix

A la llum de la història política dels darrers dos cents anys, la resposta és, clarament, no, almenys a Europa (tesi I). Ara bé, l'absència d'una nova onada (amb les mateixes característiques de les onades que l'han precedit) no vol dir que Catalunya, que és el cas que ens interessa particularment, no tingui una probabilitat relativament alta de constituir-se com a Estat propi en un termini no gaire llarg de temps (tesi II).

Tesi I. Per què sembla poc factible que hi hagi una nova onada de creació d'estats independents a Europa?

En els darrers dos segles (des de les revolucions democràtiques nordamericana i francesa), hi ha hagut tres (o, de fet, quatre) onades «secessionistes»: la descolonització de Llatinoamèrica (concentrada al primer terç del dinou i closa amb la independència cubana) i les tres onades del segle vint (l'europea de 1918, la descolonització d'Àsia i Àfrica, i l'onada postsoviètica dels noranta). Com a resultat d'aquests processos, el

nombre d'estats sobirans ha passat de les dues dotzenes després de les guerres napoleòniques a uns dos-cents a hores d'ara.

Totes aquestes onades van tenir els següents trets en comú:

1. Es van produir com a conseqüència d'una crisi o derrota militar de primer ordre (la incapacitat espanyola davant Napoleó, la derrota dels imperis centrals l'any 1918, l'esgotament de les metròpolis europees a la Segona Guerra Mundial, la impossibilitat del sistema soviètic de sostenir la cursa d'armaments de la guerra freda i d'igualar el ritme de canvi tecnològic de les democràcies occidentals) i de la transformació correlativa del sistema internacional (la consolidació de la Gran Bretanya com a potència militar el 1805-1815; l'emergència dels Estats Units el 1917-18; el triomf soviètic de 1945; i el retorn a un món unipolar l'any 1989).

2. Van tenir lloc al si d'estructures imperials, és a dir, estructures jeràrquiques, on l'elit imperial (força àmplia en el cas britànic; mínima

en els casos espanyols o soviètic) governa sola, excloent la població perifèrica, i descarta completament les possibilitats de democratitzar i/o federalitzar l'imperi com a solucions alternatives a la separació.

LES CONDICIONS PER A LA CREACIÓ DE NOUS ESTATS NO ES DONEN A LES DEMOCRÀCIES OCCIDENTALS, CONSTRUÏDES SOBRE UN SISTEMA DE GARANTIES DE LLIBERTATS I DRETS HUMANS, AMB UN SISTEMA DE PARTICIPACIÓ ELECTORAL UNIVERSAL I UNA ELIT ESTABLE

3. En la majoria dels casos la crisi imperial desarticula la cohesió de l'elit imperial (i fins i tot en comporta l'expulsió del poder) i, per tant, liquida temporalment aquells grups humans capaços de bloquejar la secessió de la perifèria: n'hi ha prou amb comparar el cas soviètic, on la perestroika va paralyzar l'Estat, amb el cas de la Xina, on el partit comunista no ha perdut mai la seva unitat.

Totes aquestes condicions no es donen a les democràcies occidentals, construïdes sobre un sistema de garanties de llibertats i drets humans, amb un sistema de participació electoral universal (tot i que, a voltes, pugui estar esbiaixat en contra de poblacions minoritàries), una elit estable (resultat de tenir mecanismes pre-dibles de renovació). Aquest sistema (i la cultura o sistema de normes socials que la fonamenta) permet a l'Estat actuar amb una certa capacitat de negociació i/o flexibilitat. Davant d'una amenaça creïble de secessió, l'Estat ajusta les institucions i les polítiques governamentals fins al punt necessari per desarticular la majoria secessionista de la perifèria. La relació Canadà-Quebec reflecteix aquesta dinàmica amb claredat meridiana: el partit secessionista quebequès va perdre els dos referèndums convocats per un marge estretíssim perquè el govern canadenc (que conserva el control de l'Estat) oferí les condicions mínimes capaces d'atraure

el votant medià (recordem que la població perifèrica i el propi moviment independentista sol ser heterogeni; la posició a favor de la separació varia entre certs sectors depenent de l'alternativa no secessionista que se'ls planteja) a la solució federal (ara més favorable a la perifèria).

No és gens sorprenent, per tant, que hi hagi hagut molt poques secessions en països democràtics: Noruega (1900), Islàndia (1916) i la independència de facto dels dominis britànics de Nova Zelanda (1857), Canadà (1867), Austràlia (1901).¹ El cas noruec probablement no pertany a aquesta categoria: tot i tenir un parlament propi, Noruega va ser governada per administradors suecs (a partir de 1815) amb el recolzament d'una petit estrat a Cristiania (Oslo) que havia col·laborat amb Dinamarca i que no tenia cap contacte amb la immensa majoria (pagesa) del país.²

Tesi II. El procés català cap a la independència serà, si existeix, el resultat de característiques estrictament idiosincràtiques.

Si hi ha una quarta (o, segons els meus càlculs, cinquena) onada secessionista, aquesta no es produirà a Europa, sinó a la Xina, a l'Àfrica (amb probabilitat baixa: pel rol de garant de fronteres de les potències occidentals i per la densitat demogràfica mínima a les fronteres de la majoria dels països africans) i a l'Orient Mitjà (amb una probabilitat mínima, degut a la presència militar americana).

Totes les secessions a Europa, si s'acaben produint, respondran a factors estrictament particulars de cada cas –per exemple, la gestió del petroli escocès o la solució del status de Brussel·les (geogràficament flamenca però lingüísticament francòfona). L'únic element en comú de tots aquests casos és la qüestió de la integració dins l'Unió Europea: el primer nou

1 Gran Bretanya va reconèixer l'Estat lliure d'Irlanda l'any 1921, després d'un conflicte obertament violent. Irlanda sembla pertànyer més a un dels casos de crisi imperial que als processos de transició democràtica: afectat per la desmobilització de la postguerra, l'exèrcit britànic a penes va poder enviar tropes a Irlanda per controlar l'IRA.

2 La independència d'Eslovàquia entra dins de la finestra oberta per l'ensorrament del sistema soviètic.

estat que creï precedents jurídics en aquesta matèria obrirà el pas a altres estats.

El cas de Catalunya és el que s'acosta (sense arribar-hi) als contextos de caràcter imperial que descrivia a la tesi I d'aquest assaig per tres raons:

1. L'emocionalitat que governa la visió espanyola de la relació amb Catalunya —amb un imaginari de dos grups enfrontats, els espanyols reals i els altres, amb un estatus inferior, sota eterna sospita de deslleialtat;³

2. La situació de Catalunya com a minoria permanent en el procés de decisió legislativa a l'Estat (als països federals normals i estables, les majories són variables, és a dir les coalicions entre territoris no són sempre les mateixes i, per tant, no sol haver-hi un territori permanent exclòs o marginat);

3. El pes econòmic de Catalunya i la importància de la seva contribució fiscal (essencial per mantenir el pacte de la Transició: subvencionar la meitat sudoest de la Península a canvi de garantir l'estabilitat política i la posició dominant de les elits centrals burocràtiques i financeres modernes que van cristal·litzar amb el franquisme i es van expandir sota els governs PSOE i PP dels vuitantes i norantes).

Amb l'excepció del problema emocional (que gira al voltant d'un problema de ressentiment de difícil superació i on el màxim al que podem aspirar és a la creació artificial d'una certa indiferència (o hipocresia), que Ortega ja va batejar amb el concepte de «conllevància» als anys trenta), els altres dos problemes són negociables: Hom pot ajustar l'estructura institucional i el sistema financer per reduir les tensions entre Espanya i Catalunya. Per tant, i com al Quebec, l'emergència d'una amenaça independentista creïble no duria necessàriament a la independència. Simplement resoldria part dels problemes d'encaix territorial precisament perquè la seva condició d'amenaça creïble obligaria a l'Estat espanyol a fer concessions fins a erosionar la majoria independentista. (Tot això parteix de la premissa, potser errònia, que els polítics espa-

nyols exhibeixen el mateix tipus de racionalitat que els polítics canadencs.)

Ara bé, l'Estat espanyol la resposta racional (a la canadenca) s'enfronta amb un handicap molt important: la manca de flexibilitat política que Espanya s'ha auto-imposat, tant a la Constitució de 1978 com a la darrera sentència constitucional sobre l'Estatut. El pacte constitucional, parcialment viciat per l'amenaça d'una intervenció militar, va establir un sistema institucional que no podrà garantir mai ni el pacte bilateral amb Catalunya i ni el compliment de les promeses fetes a Catalunya: no hi ha cap organ que permeti als catalans vetar la invasió competencial de l'administració central; el sistema d'elecció del Tribunal Constitucional està en mans dels dos partits espanyols i exclou tota representació minoritària efectiva; en general, el braç executiu espanyol té una posició privilegiada, que a voltes s'apropa al concepte de dictadura electiva, que li permet fer i desfer sense gaire entrebancs.

Aquesta manca de flexibilitat, però, ha quedat reforçada, sobretot, per la sentència del TC sobre l'Estatut de Catalunya, que ha atorgat completa preeminència a la «sobirania espanyola» i a l'Estat espanyol. La sentència tanca les portes a qualsevol reinterpretació de la Constitució (per la via, per exemple, d'una conferència constitucional a la canadenca) i fa dependre qualsevol concessió central de la «bona voluntat» de l'executiu de torn (i, en definitiva, de l'absència de majories absolutes a Madrid). Tot plegat, això bloqueja les opcions de l'Estat espanyol, li fa molt difícil desarticlar un moviment independentista català amb ofertes raonablement creïbles i reforça els objectius del sobiranisme català.

3 Vegeu el meu article «La malaltia d'Espanya», *Avui*, 19 de gener de 2010.